

به نام خدا

تحولات سیاسی جمهوری ارمنستان

(۱۹۸۸-۲۰۱۳ میلادی)

ولی کوزه‌گر کالجی

سرشناسه	: کوزه‌گر کالجی، ولی، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: تحولات سیاسی جمهوری ارمنستان (۱۹۸۸ - ۲۰۱۳ میلادی) // ولی کوزه‌گر کالجی.
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
مشخصات نشر	: تهران: آشیان، ۱۳۹۳.
مشخصات ظاهری	: ۴۱۶ ص.؛ مصور، جدول.
شابک	: 978-600-7293-04-1
یادداشت	: کتابنامه: ص. [۳۸۹] - ۴۰۷.
یادداشت	: نمایه.
موضوع	: ارمنستان -- سیاست و حکومت -- ۱۹۸۸ - ۲۰۱۳ م.
رده بندی دیویی	: ۳۲۰/۹۵۶۶۲
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۳ ک ۳ ت ۹۳ / ۱۷۵ / ۳ DS
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۴۶۸۴۴۹

انتشارات آشیان

ولی کوزه‌گر کالجی
تحولات سیاسی جمهوری ارمنستان (۱۹۸۸-۲۰۱۳ میلادی)

طراحی جلد: واحد گرافیک روزنامه آلیک

چاپ اول: ۱۳۹۳

تیراژ: ۲۰۰۰ نسخه

قیمت: ریال

مرکز فروش: خیابان انقلاب، خیابان اردیبهشت، خیابان شهدای ژاندارمری،

بن‌بست مرکزی، پلاک ۱، تلفن: ۶۶۹۶۵۳۷۷ - ۶۶۹۷۲۷۹۲

ashian2002@yahoo.com

ISBN: 978-600-7293-04-1

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۲۹۳-۰۴-۱

تقدیم ہے:

روح پاک پدرم، بہ پاس زحماتش

و بہ مادرم، بہ پاس تمام فداکاری ہائیش

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳	مقدمه
۲۱	تحولات سیاسی جامعه ارمنستان در گذر تاریخ
۲۷	فصل اول: از کمونیسم تا ناسیونالیسم ارمنی؛ استقلال سیاسی ارمنستان
۲۸	رستاخیز ناسیونالیسم قومی در جهان: احیای ناسیونالیسم ارمنی
۳۱	گلاسنوست و پرسترویکا: تضعیف اقتدار حاکمیتی شوروی
۳۳	آغاز مناقشه قره‌باغ: رویارویی ارمنستان و آذربایجان
۴۶	انتخابات شورای عالی ارمنستان (۲۰ می ۱۹۹۰): نخستین انتخابات چند حزبی
۴۸	رفراندوم استقلال سیاسی ارمنستان (سپتامبر ۱۹۹۱)
۵۱	فصل دوم: نهادسازی و شکل‌گیری ساختار سیاسی جدید
۵۲	نخستین دوره انتخابات ریاست جمهوری (اکتبر ۱۹۹۱): انتخاب لئون ترپتروسیان
۵۴	چالش‌های استقرار نظام سیاسی
۵۵	تأثیرگذاری فرهنگ سیاسی و نخبگان دوران کمونیسم
۵۷	ناهنجاری‌های اجتماعی و بحران اقتصادی
۶۰	شهروندی مضاعف و چالش دولت ارمنستان با جامعه دیاسپورای ارمنی
۶۲	رویارویی ترپتروسیان با احزاب مخالف: ممنوعیت فعالیت حزب دانشناکسوتیون
۷۰	چالش شکل‌گیری ساختار سیاسی جدید: نظام ریاستی یا پارلمانی؟
۷۴	رفراندوم اصلاح قانون اساسی (جولای ۱۹۹۵): شکل‌گیری ساختار جدید سیاسی
۷۵	ارکان اصلی حکومت: وظایف و ویژگی‌ها
۷۶	الف: ریاست جمهوری (هانرابدوتیان ناخاگاه)
۷۷	ب: قوه مجریه / نخست‌وزیری (گوردزادیر ایشخانوتیون / وارچابد)

ج: قوه مقننه / مجلس ملی (اورنسدیر ایشخانوتیون / آژگائین ژوقوو)	۷۸
د: قوه قضائیه (داداگان اوژ)	۸۰
ه: خودمختاری (اینکناواروتیون)	۸۰
نخستین دوره انتخابات مجلس ملی (جولای ۱۹۹۵): پیروزی جنبش ملی آرامنه	۸۵
سیاست خارجی ترپتروسیان: شکل‌گیری سیاست خارجی نوین ارمنستان	۸۸
فصل سوم: تحولات قره‌باغ	۱۰۳
الف: تحولات قره‌باغ در سال ۱۹۹۱ میلادی	۱۰۴
ب: تحولات قره‌باغ در سال ۱۹۹۲ میلادی	۱۰۶
ج: تحولات قره‌باغ در سال ۱۹۹۳ میلادی	۱۱۲
د: تحولات قره‌باغ در سال ۱۹۹۴ میلادی: انعقاد قرارداد آتش بس	۱۱۷
ه: تحولات قره‌باغ پس از اعلام آتش بس: تداوم وضعیت نه جنگ، نه صلح	۱۱۹
فصل چهارم: بحران و بی‌ثباتی سیاسی	۱۲۳
دومین دوره انتخابات ریاست جمهوری (سپتامبر ۱۹۹۶): پیروزی مجدد ترپتروسیان	۱۲۴
بحران سیاسی سال ۱۹۹۸: استعفای رئیس جمهور و رئیس پارلمان	۱۲۹
سومین دوره انتخابات (فوق‌العاده) ریاست جمهوری (مارس ۱۹۹۸) انتخاب روبرت کوچاریان	۱۳۹
دومین دوره انتخابات مجلس ملی (می ۱۹۹۹): پیروزی گرایش‌های چپ و سوسیالیستی	۱۴۵
تراژدی ۲۷ اکتبر ۱۹۹۹: ورود افراد مسلح به پارلمان؛ قتل نخست‌وزیر و رئیس پارلمان	۱۵۰
الف: دلایل و انگیزه‌های احتمالی (اثبات نشده)	۱۵۲
۱. اقدامی تروریستی با انگیزه‌های فردی	۱۵۲
۲. واکنش به روند مذاکرات صلح قره‌باغ (طرح کشور مشترک و طرح گوبل)	۱۵۳
۳. نقش گروه‌های فشار و مافیای اقتصادی	۱۵۵
۴. تسویه حساب سیاسی میان جناح‌های داخلی ارمنستان	۱۵۶
۵. اتهام دخالت احتمالی احزاب مخالف	۱۵۷
۶. نقش عوامل خارجی (سرویس‌های امنیتی روسیه یا جهان غرب)	۱۵۸
ب: پیامدهای داخلی و خارجی	۱۶۰
فصل پنجم: دوران تثبیت و ثبات سیاسی	۱۶۵
چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری (مارس ۲۰۰۳): پیروزی مجدد کوچاریان	۱۶۶
سومین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (می ۲۰۰۷): تثبیت جایگاه حزب جمهوری‌خواه	۱۷۱
ارمنستان و انقلاب‌های رنگی: ناکامی انقلاب ابریشمی	۱۷۵
رفراندوم اصلاح قانون اساسی ارمنستان (نوامبر ۲۰۰۵)	۱۸۳
تصویب سند استراتژی امنیت ملی ارمنستان (ژانویه ۲۰۰۷)	۱۸۷

بخش اول: ارزش‌های بنیادین امنیت ملی جمهوری ارمنستان	۱۸۸
بخش دوم: استراتژی امنیت داخلی	۱۸۹
بخش سوم: جمهوری ناگورنو- قره‌باغ	۱۸۹
بخش چهارم: استراتژی امنیت بیرونی (خارجی)	۱۹۰
الف: لایه بین‌المللی	۱۹۰
ب: لایه منطقه‌ای	۱۹۰
ج: لایه دیاسپورای ارمنی	۱۹۴
چهارمین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (می ۲۰۰۷): تثبیت جایگاه حزب جمهوری خواه ...	۱۹۴
سیاست خارجی ارمنستان در دوران کوچاریان: سیاست تکمیل متقابل (سیاست متمیم)	۲۰۰
سیاست خارجی تکمیل متقابل (سیاست متمیم): اهداف و ویژگی‌ها	۲۰۱
الگوی مطلوب ارمنستان در قفقاز جنوبی: ۲+۳+۳	۲۰۲
روابط ارمنستان و آذربایجان: روند بدون تغییر مناقشه قره‌باغ	۲۰۴
به قدرت رسیدن حزب عدالت و توسعه: بهبود نسبی روابط ترکیه و ارمنستان	۲۱۳
حادثه ۱۱ سپتامبر: تاثیر دوگانه بر روابط ارمنستان با روسیه و جهان غرب	۲۲۸
فصل ششم: بازگشت بحران و بی‌ثباتی سیاسی	۲۴۵
پنجمین دوره انتخابات ریاست جمهوری (فوریه ۲۰۰۸): انتخاب سرژ سارگسیان	۲۴۶
بحران سیاسی سال ۲۰۰۸: تشکیل کنگره ملی آرامنه به رهبری تریطروسیان	۲۵۵
فصل هفتم: بازگشت ثبات نسبی سیاسی	۲۷۱
پنجمین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان: تثبیت مجدد جایگاه حزب جمهوری خواه	۲۷۲
ششمین دوره انتخابات ریاست جمهوری (فوریه ۲۰۱۳): پیروزی مجدد سرژ سارگسیان	۲۸۱
سیاست خارجی سرژ سارگسیان: تناسب‌های جدید منطقه‌ای	۲۹۳
رویکرد سیاست خارجی سارگسیان: از تکمیل متقابل تا تناسب‌های جدید منطقه‌ای	۲۹۳
مناقشه قره‌باغ: افزایش تنش و تقویت جایگاه روسیه در روند مذاکرات صلح	۲۹۴
عادی‌سازی مناسبات ارمنستان و ترکیه (جولای ۲۰۰۸): از رویا تا واقعیت؟	۳۰۵
«دیپلماسی فوتبال»: پروتکل عادی سازی روابط ترکیه و ارمنستان	۳۰۶
دلایل و اهداف عادی‌سازی مناسبات	۳۰۷
الف: دلایل و اهداف ترکیه	۳۰۸
۱. ضرورت تنش‌زدایی در محیط امنیتی	۳۰۸
۲. تامین امنیت اقتصاد انرژی	۳۰۹
۳. کاهش فشارهای بین‌المللی: پاسخ به انتظارات اتحادیه اروپا و آمریکا	۳۰۹
۴. اهداف و منافع ژئوپلیتیکی	۳۱۱

ب: دلایل و اهداف ارمنستان.....	۳۱۱
۱. غلبه بر چالش‌های ژئوپلیتیکی - امنیتی.....	۳۱۱
۲. نیازها و ضرورت‌های اقتصادی و تجاری.....	۳۱۲
۳. فشارها و انتظارات اروپا و آمریکا.....	۳۱۳
۴. کاهش میزان حمایت ترکیه از آذربایجان.....	۳۱۳
دلایل اجرایی نشدن پروتکل عادی سازی مناسبات ارمنستان و ترکیه.....	۳۱۴
الف: مخالفت جریان‌های ملی‌گرا و محافظه‌کار ارمنستان.....	۳۱۴
ب: مخالفت جامعه دیاسپورای ارمنی.....	۳۱۸
ج: مخالفت احزاب لائیک و ملی‌گرای ترکیه.....	۳۲۱
د: نگرانی ترکیه از سردی روابط با آذربایجان.....	۳۲۳
ه: نگرانی غرب از نزدیکی آذربایجان به روسیه.....	۳۲۷
پیامدهای عادی‌سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان.....	۳۲۸
الف: تغییر ائتلاف‌های منطقه‌ای.....	۳۲۸
ب: تحول در ترتیبات و دیدگاه‌های امنیتی.....	۳۲۹
ج: تغییر موازنه قدرت در بحران قره‌باغ.....	۳۳۰
د: پیامدهای اقتصادی.....	۳۳۱
ارمنستان و بحران اوت ۲۰۰۸ میلادی (جنگ روسیه و گرجستان).....	۳۳۲
الف: پیامدهای اقتصادی: تشدید مشکلات تجاری ارمنستان.....	۳۳۳
ب: پیامدهای سیاسی و امنیتی: تقویت پیوندهای ارمنستان با روسیه و ایران.....	۳۳۵
ارمنستان و آمریکا: رویکرد پر فراز و نشیب باراک اوباما.....	۳۳۸
مناسبات ارمنستان و ایران: از پیوندهای تاریخی تا الزامات راهبردی.....	۳۴۳
جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۳۵۱
ارزیابی شاخص‌های توسعه سیاسی در ارمنستان.....	۳۵۱

بخش ضمیمه

ضمیمه یک: متن پروتکل عادی‌سازی مناسبات ترکیه و ارمنستان.....	۳۶۳
ضمیمه دوم: آلبوم تصاویر؛ تحولات سیاسی ارمنستان (۲۰۱۳-۱۹۸۸).....	۳۶۸
منابع و مأخذ.....	۳۸۹
فهرست اعلام.....	۴۰۹

فهرست جدول‌ها و نمودارها

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱: نتایج نهایی انتخابات شورای عالی ارمنستان (۲۰ می ۱۹۹۰).....	۴۷
جدول شماره ۲: نتایج فراندوم استقلال سیاسی ارمنستان (۲۱ سپتامبر ۱۹۹۱).....	۵۰
جدول شماره ۳: نتایج نخستین دوره انتخابات ریاست جمهوری ارمنستان (۱۶ اکتبر ۱۹۹۱).....	۵۴
جدول شماره ۴: شاخص‌های اقتصادی ارمنستان (۱۹۸۸-۱۹۹۳).....	۶۰
جدول شماره ۵: مهم‌ترین قتل‌های سیاسی در نیمه اول دهه ۱۹۹۰ میلادی.....	۶۷
جدول شماره ۶: نتایج فراندوم قانون اساسی ارمنستان (۲۷ جولای ۱۹۹۵).....	۷۵
جدول شماره ۷: نتایج نخستین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (۲۷ جولای ۱۹۹۵).....	۸۷
جدول شماره ۸: نتایج فراندوم استقلال منطقه قره‌باغ (۱۰ دسامبر ۱۹۹۱).....	۱۰۶
جدول شماره ۹: نتایج دومین دوره انتخابات ریاست جمهوری ارمنستان (۲۲ سپتامبر ۱۹۹۶).....	۱۲۷
جدول شماره ۱۰: شاخص‌های اقتصادی ارمنستان در دوران تریپتروسیان (۱۹۹۰-۱۹۹۸).....	۱۳۱
جدول شماره ۱۱: نتایج دور اول انتخابات فوق‌العاده ریاست جمهوری (۱۶ مارس ۱۹۹۸).....	۱۴۳
جدول شماره ۱۲: نتایج دور دوم انتخابات فوق‌العاده ریاست جمهوری (۳۰ مارس ۱۹۹۸).....	۱۴۴
جدول شماره ۱۳: نتایج دومین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (۳۰ می ۱۹۹۹).....	۱۴۹
جدول شماره ۱۴: نتایج دور اول، چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری (۱۹ فوریه ۲۰۰۳).....	۱۶۸
جدول شماره ۱۵: نتایج دور دوم، چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری (۵ مارس ۲۰۰۳).....	۱۷۰
جدول شماره ۱۶: نتایج سومین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (۲۵ می ۲۰۰۳).....	۱۷۴
جدول شماره ۱۷: نتایج فراندوم اصلاحات قانون اساسی ارمنستان (۲۵ می ۲۰۰۳).....	۱۸۴
جدول شماره ۱۸: نتایج فراندوم اصلاحات قانون اساسی ارمنستان (۲۷ نوامبر ۲۰۰۵).....	۱۸۶
جدول شماره ۱۹: نتایج چهارمین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (۱۲ می ۲۰۰۷).....	۱۹۹

جدول شماره ۲۰: نتایج دومین دوره انتخابات ریاست جمهوری قره‌باغ (۱۱ اوت ۲۰۰۲).....	۲۰۶
جدول شماره ۲۱: نتایج چهارمین دوره انتخابات مجلس ملی قره‌باغ (۱۹ ژوئن ۲۰۰۵).....	۲۰۹
جدول شماره ۲۲: نتایج دومین رفراندوم استقلال جمهوری قره‌باغ (۱۰ دسامبر ۲۰۰۶).....	۲۱۰
جدول شماره ۲۳: نتایج سومین دوره انتخابات ریاست جمهوری قره‌باغ (۱۹ جولای ۲۰۰۷).....	۲۱۱
جدول شماره ۲۴: نتایج پنجمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ارمنستان (۱۹ فوریه ۲۰۰۸).....	۲۵۳
جدول شماره ۲۵: اسامی مقامات سیاسی، قضایی و نظامی مستعفی و یا برکنار شده	۲۶۴
جدول شماره ۲۶: نتایج نخستین دوره انتخابات شورای شهر ایروان (۳۱ می ۲۰۰۹).....	۲۶۷
جدول شماره ۲۷: نتایج پنجمین دوره انتخابات مجلس ملی ارمنستان (۶ می ۲۰۱۲).....	۲۷۷
جدول شماره ۲۸: نتایج ششمین دوره انتخابات ریاست جمهوری ارمنستان (۱۸ فوریه ۲۰۱۳).....	۲۸۷
جدول شماره ۲۹: نتایج دومین دوره انتخابات شورای شهر ایروان (۵ می ۲۰۱۳).....	۲۹۱
جدول شماره ۳۰: نتایج چهارمین دوره انتخابات مجلس ملی قره‌باغ (۲۳ می ۲۰۱۰).....	۲۹۹
جدول شماره ۳۱: نتایج چهارمین دوره انتخابات ریاست جمهوری قره‌باغ (۱۹ جولای ۲۰۱۲).....	۳۰۳
جدول شماره ۳۲: پیامدهای تحول در روابط ترکیه و ارمنستان بر موقعیت کشورهای منطقه.....	۳۳۲
جدول شماره ۳۳: مقایسه شاخص‌های دولت- ملت‌سازی در سه جمهوری قفقاز جنوبی.....	۳۵۳
جدول شماره ۳۴: شاخص‌های توسعه سیاسی و مدنی در ارمنستان (۱۹۹۹-۲۰۰۶).....	۳۵۸
جدول شماره ۳۵: شاخص‌های توسعه سیاسی و مدنی در ارمنستان (۲۰۰۷-۲۰۱۲).....	۳۵۹
جدول شماره ۳۶: جایگاه ارمنستان در شاخص خوشبختی و رفاه لگاتم سال ۲۰۱۲.....	۳۵۹
جدول شماره ۳۷: جایگاه ارمنستان در شاخص‌های حکمرانی در آسیای مرکزی و قفقاز ...	۳۶۰

فهرست نمودارها

نمودار شماره ۱: ساختار کلی سیاست و حکومت در ارمنستان.....	۸۲
نمودار شماره ۲: ساختار قوه مجریه در نظام سیاسی ارمنستان.....	۸۳
نمودار شماره ۳: ساختار نظام خودمختاری در نظام سیاسی ارمنستان.....	۸۴
نمودار شماره ۴: الگوی تحلیلی توماس اندرسون برای تحلیل ژئوپلیتیکی سیاست خارجی.....	۸۹
نمودار شماره ۵: کاربرست الگوی تحلیلی توماس اندرسون در سیاست خارجی ارمنستان.....	۹۰
نمودار شماره ۶: تلاقی موقعیت ترکیه با سیاست خارجی ارمنستان براساس الگوی اندرسون.....	۹۱
نمودار شماره ۷: تلاقی موقعیت ایران با سیاست خارجی ارمنستان براساس الگوی اندرسون.....	۹۸
نمودار شماره ۸: موقعیت سه جمهوری قفقاز جنوبی در روند دولت- ملت‌سازی.....	۳۵۳

دیباچه

جمهوری ارمنستان یکی از مهم‌ترین همسایگان ماست. پیشینه تاریخی، اشتراکات فرهنگی و زبانی با ایران، موقعیت ژئوپولیتیک، وجود منابع آبی مرزی، مسائل انرژی و امکانات نرم افزاری و سخت افزاری کشور ارمنستان در زمینه تکنولوژی هسته‌ای و لیزری، از جمله عواملی هستند که اهمیت راهبردی این کشور را متعاقباً افزایش داده‌اند. بر همین اساس شناخت دقیق و علمی از تحولات سیاسی ارمنستان می‌تواند در گسترش مناسبات بین دو کشور حائز اهمیت فراوان باشد.

کتاب «تحولات سیاسی جمهوری ارمنستان» تالیف آقای ولی کوزه‌گر کالجی شاید معتبرترین و فراگیرترین منبع علمی در این باب باشد. منابع موجود فارسی در این زمینه عمدتاً بروز نبوده و یا فاقد معیارهای لازم علمی‌اند. ویژگی بارزی که این اثر را در مقایسه با انواع مشابه خود برجسته می‌سازد، رهایی کامل مولف از «استریوتیپ»-ها و پیشداوری‌های رایج در قبال برخی مقولات کلی و جزئی است. مفاهیم بسیاری در مورد رویدادها، فرایندها، جریان‌های سیاسی و حتی اسامی و عناوین مربوط به ارمنستان و آرامنه، به دور از ذهنیات متداول، در بوتۀ کنکاش کارشناسانه قرار داده شده و استدلال‌های گوناگون برای اثبات و یا رد آنها مطرح و بررسی شده‌اند. از دیدگاه ماخذشناسی و از نظر وسعت به کارگیری همه جانبه منابع مختلف از جمله کتب، مونوگراف‌ها، مقالات علمی، نوشتارهای مطبوعاتی، مطالب شبکه‌ای و غیره، در مجموع، کار انجام گرفته درخور تقدیر است. رویکرد محققانه مولف، حسن سلیقه وی در ترتیب و شیوه بیان مطالب، اشراف کامل بر

زیرساخت‌های کشور ارمنستان و درک صحیح و ژرف او از فرهنگ، شرایط ذهنی و ویژگی‌های هویتی ملت ارمنی، علاوه بر افزایش درجه و اعتبار علمی، این کتاب را به هندبوکی بی‌بدیل برای کاربرد طیف وسیعی از محققان و اندیشمندان انواع رشته‌های علوم سیاسی، حقوق بین‌الملل و تاریخ، و همچنین کارشناسان حوزه سیاست خارجی تبدیل نموده است.

کتاب‌ها و منابعی وجود دارند که مدت‌های مدید پس از چاپ، کماکان گردگیری شده و بارها مورد استفاده قرار می‌گیرند. «تحولات سیاسی جمهوری ارمنستان» بی‌گمان در گنجینه چنین متونی قرار خواهد گرفت.

کارن خانلری

دکترای تاریخ، نماینده ارمنه تهران و شمال کشور

در نهمین دوره مجلس شورای اسلامی

تهران ۱۴ آبان ۱۳۹۲